

**Η αναγκαιότητα αλλά και τα όριά των Σχολών.
Ανάγκη μιας συνολικότερης πολιτιστικής στρατηγικής.**

Νικήτας Χιωτίνης

(Εισήγηση στο 3^ο Κινηματογραφικό Συνέδριο – THEME : CINEMA)¹

Οι κοινωνίες υπάρχουν και εξελίσσονται στηριγμένες σε στοιχεία φανταστικά, εξ ίσου, αν όχι περισσότερο ως προς τις «πραγματικές» ανάγκες, κατά την τρέχουσα αντίληψη του όρου «πραγματικός», όρος σε κάθε περίπτωση δύσκολος να οριστεί. Ο Απόλλων των Δελφών, έλεγε ο νεαρός Marx, ήταν για τους Έλληνες μία δύναμη τόσο πραγματική όσο και οποιαδήποτε άλλη, η δε υποτιθέμενη «πραγματική» Οικονομία έχει καταδήλως φανταστικά θεμέλια. Αυτή η φανταστική θεμελίωση των κοινωνιών, που ο Καστοριάδης αποκαλούσε «φανταστική θέσμιση των κοινωνιών», είναι κατ' ουσίαν η φιλοσοφική θεμελίωσή τους, γιατί έχει να κάνει με τον τρόπο που ο Άνθρωπος θεωρεί την ύπαρξή του στο Χώρο και στο Χρόνο, στον Κόσμο και στην Ιστορία, απ' όπου προκύπτουν η νοηματοδότηση της ζωής και η θέσπιση υπαρξιακής ταυτότητας των ατόμων, αξιών, κανόνων και προτεραιοτήτων της καθημερινότητας.

Η Τέχνη, δηλ. αυτό που σήμερα ονομάζουμε Τέχνη, είχε ανέκαθεν ως στόχο την επέκταση της εμβέλειας των Ανθρώπων σ' αυτό το «φανταστικό» πεδίο αναφοράς της Ύπαρξης και της καθημερινής ζωής. Προτρέχω μάλιστα να τονίσω πως η παρουσία της και η λειτουργία της ήταν «μαζική», κάτι που σήμερα εγείρει αντικρουόμενες απόψεις. Η επέκταση της εμβέλειας των Ανθρώπων σε ανώτερα υπαρξιακά επίπεδα, αναφερόμενα σε αξίες και σε νοήματα ζωής, υπήρξε συλλογικός στόχος, ήταν το «κοινό και το κύριο των λαών» για το οποίο μίλαγε ο Σολωμός, υπήρξε το κεντρικό ζητούμενο της καθημερινής ζωής. Το έργο αναβιβάζοταν σε συλλογική ανάγκη, σε μέρος δηλ. των καθημερινών αναγκών της ζωής ως εξυπηρετών τους κύριους και μεγάλους στόχους της.

Η μεγάλη σύγχυση που κατατρύχει σήμερα την Τέχνη – βεβαίως και τον κινηματογράφο – από τα τέλη του 18^{ου} αιώνας ως τις μέρες μας, σύγχυση καταδήλως ολοένα αυξανόμενη, οφείλεται σαφώς στην βίαιη αυτονόμησή της, στην βίαιη αποκοπή της από τις καθημερινές ανάγκες του ανθρώπου. Οι «φιλόσοφοι» μάλιστα της εποχής εκείνης πρωτοστάτησαν, συνέπραξαν ή εν πάσει περιπτώσει προθύμως επικύρωσαν και προσχώρησαν, σε μία ιστορικά λανθασμένη θεώρηση του τρόπου και του ρόλου ύπαρξης κάποιων μέχρι τότε δραστηριοτήτων του ανθρώπου που εφεξής αυθαιρέτως ονόμασαν τέχνη, στα πλαίσια ενός ιστορικά πρωτόγνωρου και αυθαίρετου διαχωρισμού τέχνης και τεχνικής, τέχνης και γνώσης, τέχνης και επιστήμης. Ο λόγος γι' αυτό φαίνεται πως είναι το τέλος κάθε ευρύτερου υπαρξιακού νοήματος, δείχνει να είναι η αποστέρηση της ζωής κάθε ευρύτερης εμβέλειας και κάθε υψηλότερου στόχου, δείχνει να είναι το οντολογικό κενό στο οποίο έχει περιπέσει η σημερινή ανθρωπότητα - κάτι που οδηγεί μοιραίως στο τέλος της Σκέψης και στο τέλος τελικώς της Ιστορίας, τέλος προαναγγελθέν ήδη από τον Hegel.

¹ ΜΕΓΑΡΟΝ Διεθνές Συνεδριακό Κέντρο, 11-12 Μαΐου 2007

Οι λειτουργοί της Τέχνης καταφανώς δεν ακολούθησαν αυτήν την πορεία, μάλλον όμως καταδικασμένοι σε εκ των προτέρων αποτυχία : δούλευαν και δουλεύουν ερήμην του κοινού τους, στηριζόμενοι σε ιδέες προερχόμενες από μια διανοήση που αυτοσυγκινείται από τις δικές της κάθε φορά ιδέες, με μάλλον μικρή επαφή με το κοινό της. Δεν εξηγείται αλλιώς το ότι «κινήματα» τεχνών και ιδεών διαρκούν στις μέρες μας το καθένα μια πενταετία, αποτελώντας και αυτά καταναλωτικά αγαθά : ο χρόνος που διαρκεί μεταξύ της παραγωγής τους και της καλάθου των αχρήστων ολοένα μειώνεται, όπως δηλ. γίνεται με τα αυτοκίνητα, τα πλυντήρια και τους καναπέδες.

Η νεοελληνική Τέχνη πιστεύουμε πως στάθηκε διαφορετικά: Η ίδια η ύπαρξη του νεοελληνικού κράτους εν πολλοίς οφείλεται σ' ένα λαϊκό συλλογικό υπερτοπικό και υπερχρονικό, δηλ. ιστορικό ασυνείδητο , πέραν κάθε εφήμερης συγκυρίας και κοσμικής εξουσίας. Αυτό διαφυλάχθηκε από μία Τέχνη-κιβωτό , που σήμερα σχηματικώς αποκαλούμε Παράδοση, χωρίς όμως να πολυαντιλαμβανόμαστε την βαθύτερη διάσταση του τσάμικου, του μπάλλου, του ζειμπέκικου – μούρχεται στο μυαλό το ζειμπέκικο στο Δράκο του Κούνδουρου ή το Ζειμπέκικο της Ευδοκίας στο ομώνυμο έργο του Δαμιανού- του Θεόφιλου, των ταπεινών σπιτιών που ο μετανοημένος Le Corbusier του -35 διαπίστωνε πως “φαίνεται σαν να είναι από πάντα στον τόπο αυτόν” – για θεόκτιστα κάνει λόγο ο Κωσταντινίδης - στα ασπρόμαυρα πλακάκια των αυλών, στα δημοτικά και στα ρεμπέτικα τραγούδια, στα οποία ο Φέρρης αναζητά την επιβίωση της Παράδοσης – δηλ. ελπίζω πως γι' αυτό καταπιάνεται με αυτά.

Η μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα νεοελληνική έκφραση δέχθηκε ευχαρίστως και αφομοίωσε γόνιμα τα οράματα μιας σημαντικής μερίδας της δυτικής διανοήσης του 19^{ου} αιώνα, που προσέφυγε προς αναζήτηση ιστορικής ταυτότητας για την ανθρωπότητα σε μία ιστορική μνήμη της οποίας οι νεοέλληνες απεδείχθησαν ζώντες φορείς αναζητώντας μέσα στη ζώσα Παράδοση ένα νέο Πολιτισμό . Ισχυρές βάσεις έθεσαν γι' αυτό οι Ζάχος, Σικελιανός, Καβάφης, Κόντογλου, Παρθένης, Πικιώνης, Σεφέρης, Τσαρούχης, Ρίτσος, Ελύτης, Μόραλης, Γκίκας, Χατζηδάκης και τόσοι άλλοι, καθώς και μεγάλη μέρος του νεοελληνικού κινηματογράφου. Ο κινηματογράφος συγκεντρώνει πολλές τέχνες μαζί και έχει μια μεγάλη εκφραστική δυνατότητα και συν-κινητική δύναμη. Στα χέρια έτσι μεγάλων δημιουργών εξέφρασε το λαό, σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια και με όλες τις αρχέγονες καταβολές του. Δεν είναι μόνο οι μεγάλοι Κακογιάννης, Κούνδουρος, Αγγελόπουλος και όλοι αυτοί που έγραψαν τη βίβλο του ελληνικού κινηματογράφου. Είναι και ο υποτιμητικά λεγόμενος «εμπορικός κινηματογράφος» : Θυμηθείτε την εκπληκτική εικόνα της κηδείας της λατέρνας του Αυλωνίτη, στο «Λατέρνα Φτώχεια και φιλότιμο», αλλά και τις αξίες στα έργα του (τότε) Φώσκολου και τόσες άλλες. Ότι και να πούμε γι' αυτές, όσο και να τις λαιδορούν οι μικροί και οι ατάλαντοι, στο εκ πρώτης όψεως απλοϊκό τους στοιχείο κρύβονται νοήματα και αξίες ζωής προερχόμενες από μια Παράδοση και ένα Ρομαντισμό, ναι ρομαντισμό, που έσωσε την Ευρώπη από τα αδιέξοδά της στον 19^ο αιώνα. «Βρήκα το όνειρό σου σε γραμμές πολιτικές», τραγουδά ο Σαββόπουλος «στις γραμμές τις καθημερινής ζωής» θα λέγαμε για την περίπτωση, «αλλά το πήγα πέρα από αυτές, γιατί εκεί με οδηγούσε δίχως να το αντιληφθώ, η καταγωγή μου και η Τέχνη που εξασκώ» (αυτή θα ήταν η προσδοκία μου και η προτροπή μου προς τους δημιουργούς του κινηματογράφου).

Ο κινηματογράφος, παρά την πρόσκαιρη περιθωριοποίησή του από την τηλεόραση, εξακολουθεί να προσφέρει ψυχαγωγία. Γιατί τα μυσταγωγεία των σκοτεινών αιθουσών έχουν τη δύναμη να φέρουν το θεατή σε επικοινωνία με νοήματα και αξίες τις οποίες επιζητά και προς τις οποίες προσβλέπει για να μεταφερθεί σε ένα ανώτερο επίπεδο ύπαρξης. Σ' αυτά τα μυσταγωγεία το βλέμμα του θεατή θα πρέπει όμως όχι να συναντηθεί με το τα οράματα του δημιουργού, αλλά με τους μεγάλους συλλογικούς – βλέπε υπαρξιακούς- στόχους της κοινωνίας του, θα πρέπει να ψυχαγωγηθεί. Ψυχαγωγία δε, σημαίνει αγωγή ψυχής και όχι κατανάλωση.

Ο τίτλος αυτής της διημερίδας είναι «Ελληνικός κινηματογράφος – παράθυρο της Ελλάδος στον κόσμο». Αναφερόμαστε συνεχώς και στον διάλογο των Πολιτισμών. Μα για ποια Ελλάδα μιλάμε; πάνω σε ποιόν Πολιτισμό, σε ποια στέρεα Παράδοση θα στηριχτεί ο κινηματογραφιστής, ο σκηνοθέτης, ο δημιουργός; Ποιόν Πολιτισμό θα φέρει σε επικοινωνία με το διεθνές πολιτιστικό γίγνεσθαι; Ότι και να μάθει από τις Σχολές, αν δεν πατάει πάνω σε κάποιον Πολιτισμό, δεν πρόκειται να κάνει τίποτα. Θα ήταν προτιμότερο να υπάρχει Πολιτισμός και να μην υπάρχουν Σχολές, παρά να υπάρχουν Σχολές και να μην υπάρχει Πολιτισμός. (ο Δαμιανός π.χ. δεν πήγε ποτέ του σε Σχολή). Θα επινοηθούν βεβαίως ακαθόριστες και παραπλανητικές εκφράσεις περί «ποιότητας» και περί «καλού» κινηματογράφου – που θα αλλάζουν συνεχώς περιεχόμενο - στην πραγματικότητα όμως ο ελληνικός κινηματογράφος θα συνεχίσει διαλυόμενος ως μη έχων πολιτιστικό πεδίο αναφοράς.

Αν θέλαμε να διατυπώσουμε πρόταση θα λέγαμε ναι μεν στη δημιουργία και ανάπτυξη Σχολών και «Ακαδημιών», αλλά κυρίως θα παρακαλούσαμε το Υπουργείο Παιδείας, μια που φαίνεται πως αδυνατεί να επιτελέσει έργο Παιδείας, δηλ. έργο ενταγμένο σε μια Πολιτιστική στρατηγική, να πάψει να πνίγει τον υφιστάμενο ελληνικό πολιτισμό, όπως αυτός επιζεί – εις πείσμα όλων - στην Κιβωτό της Παράδοσης : να πάψει να δημιουργεί αποφοίτους λυκείου που διαβάζουν Παπαδιαμάντη από μετάφραση, να πάψει να αγνοεί το Σολωμό στα σχολικά εγχειρίδια νεοελληνικής λογοτεχνίας, να πάψει να θεωρεί την Ελλάδα του –22 συνωστιζόμενη στα παράλληλα της Μικράς Ασίας περιμένοντας τα καράβια να πάει απέναντι διακοπές, να πάψει να δημιουργεί αποφοίτους ανίκανους να κατανοήσουν τον θέμα του «Μεγαλέξανδρου» του Αγγελόπουλου ή «Του λιβαδιού που δακρύζει» ή του τραγουδιού του Νεκρού Αδελφού του Θεοδωράκη, να πάψει να δημιουργεί θεατές που δεν ανεβαίνουν οι ίδιοι σε ένα ανώτερο υπαρξιακό επίπεδο, ακούγοντας την Παξινού να ελευθερώνει το γιό των φονιάδων του γιού της με εκείνο το συγκλονιστικό : «πήγαινε στη μάνα σου», κ.λ.π., κ.λ.π.)

Ακούστηκε η ανάγκη περί στρατηγικής παιδείας Κινηματογράφου. Θα έλεγα ότι προέχει στρατηγική Παιδείας γενικότερα. Μακάρι να δημιουργηθεί Ακαδημία Τεχνών (και κινηματογράφου) – όπως ανακοίνωσε προσφάτως ο Πρωθυπουργός - απαιτείται όμως πρώτα Πολιτισμική θεμελίωση της κοινωνίας. Αν τέτοια δεν υφίσταται, θα πρέπει αυτές οι «Ακαδημίες» να την ανασύρουν από τη λήθη – σε χώρες που στερούνται Ιστορίας και Πολιτισμού, εφευρίσκουν ή δανείζονται από άλλους λαούς τις πολιτιστικές τους Παραδόσεις, η Ελλάς βεβαίως δεν ανήκει σε αυτήν την περίπτωση - και να την καλλιεργήσουν περαιτέρω : αυτό θα πρέπει να είναι το πρώτο μέλημά τους (που, ειρήσθω εν παρόδω, δεν εξυπηρετείται από την αγγλοσαξονική νοο-τροπία περί ανώτατης εκπαίδευσης, όπως αυτή μορφοποιείται στο καταρτισιακό μοντέλο της Μπολόνια) .